

PAMÁTKY ARCHEOLOGICKÉ – PO 160 LETECH STÁLE NA ROZCESTÍ

MICHAL ERNÉE

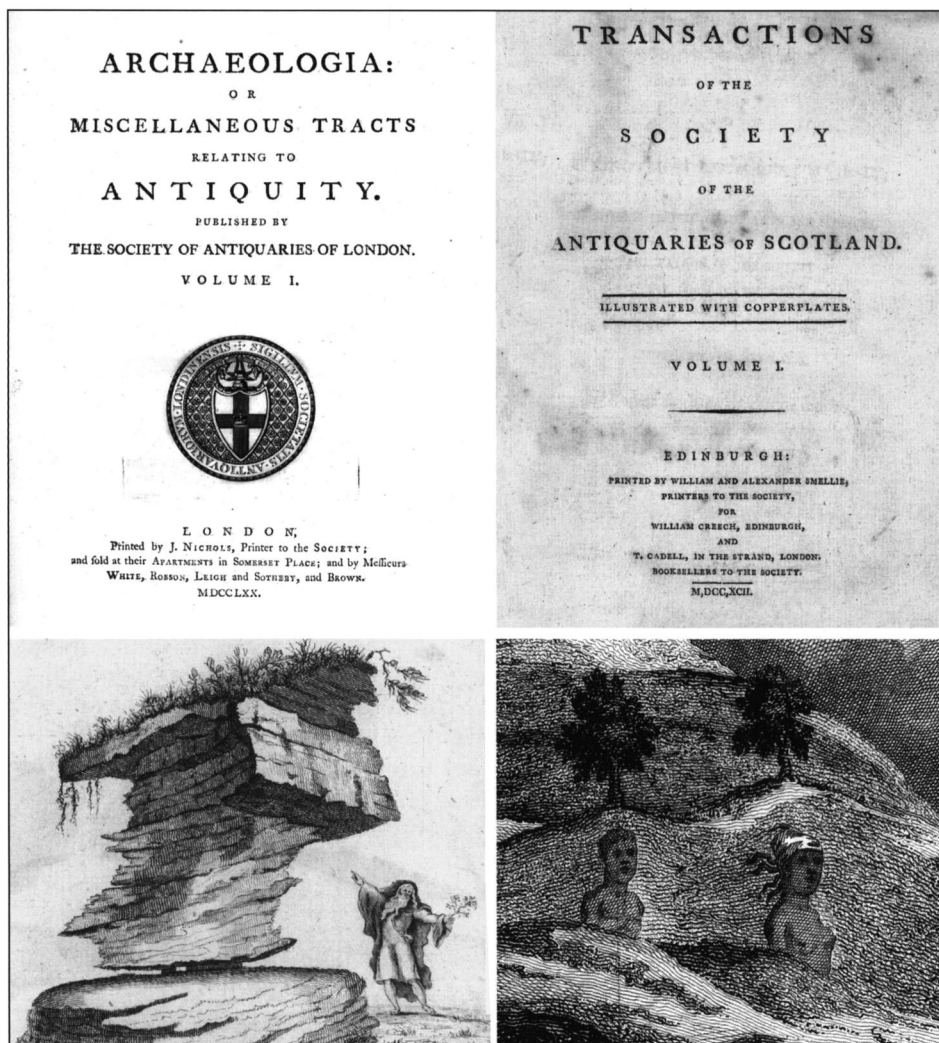
Památky archeologické (Archaeological Antiquities) – after 160 years still on crossroads

Abstract: The article deals with the circumstances of founding, subsequent development and the most important characteristics of the Památky archeologické (founded in 1854). It also describes and analyses the institutional and social-political context of the important milestones in the history of this periodical that belongs to the oldest scientific journals in Central Europe focused on history, linguistics and cultural history. The text also deals with the influence of important scientists who had in the past (for example as redactors) given shape to the journal. The final part of the study analyses the present state of the journal and sketches the possibilities of its further development.

Key words: Památky archeologické, peer-reviewed Czech archaeological journal, founded 1854.

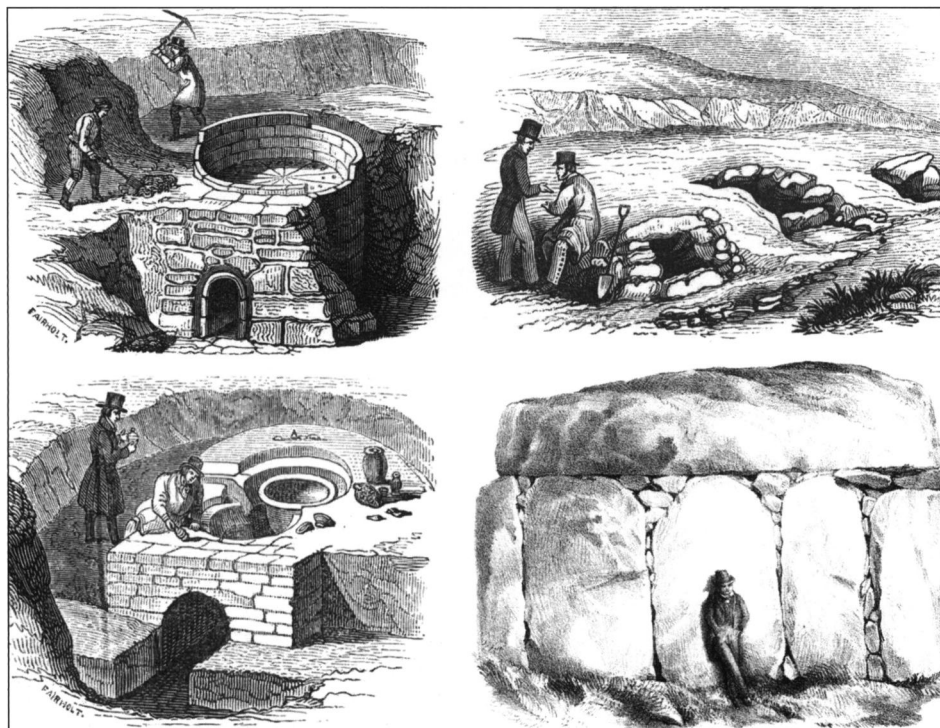
Zatímco se letošní oslavenec, časopis *Český lid*, dožívá při vydání 100. ročníku svých požehnaných 122 let, chystá se časopis *Památky archeologické* v příštím roce oslavit své stošedesátiny. Již po téměř sedm badatelských, ale především lidských generací se Památky aktivně účastní vědeckého dění zdaleka nejen v oboru archeologie. Významnou roli sehrály i v počátcích naší historiografie, historie umění, památkové péče, numismatiky a řady dalších humanitních vědních oborů.

Vůbec nejstarší evropské „archeologické“ časopisy se objevují již koncem 18. století **na britských ostrovech** – *Archaeologia: or miscellaneous tracts relating to Antiquity* společnosti londýnských antikvářů už roku 1770 (*obr. 1: nahoře vlevo*), *Transactions of the Society of the Antiquaries of Scotland* pak roku 1792 (*obr. 1: nahoře vpravo*). I když slovo „archeologie“ musíme tehdy, ostatně stejně jako ještě o sto let později, chápat skutečně jako zájem o starožitnosti v tom nejširším

Obr. 1. Titulní listy prvních čísel dvou nejstarších evropských archeologických časopisů: *Archaeologia* (1770; nahoře vlevo) a *Transactions of the Society of the Antiquaries of Scotland* (1792; nahoře vpravo); jedny z prvních archeologických ilustrací ve II. čísle časopisu *Archaeologia* z roku 1773: viklan považovaný za pozůstatek druidské svatyně (dole vlevo; podle Watson 1773: 360, Plate XXIII) a polopostavy, snad sochy na plášti údajně tatarské mohyly (dole vpravo; podle Demidoff 1773: 224, Plate XIV).

slava smyslu, objevují se již v prvních číslech těchto periodik archeologické nálezy a památky v dnešním pojetí. Často to byly na ostrovech hojné megalitické stavby, považované tehdy za druidské svatyně (obr. 1: dole vlevo; Watson 1773: 360, Plate

Obr. 2. Ilustrace prvních archeologických výzkumů pozůstatků pecí z doby římské (vlevo; podle Smith 1845, obr. s. 4, 6), pravěkých mohyl (nahore vpravo; podle Lukis 1846, obr. s. 305) a megalitických památek (dole vpravo; podle O'Neill 1852, obr. v textu).

XXIII). Cizokrajně působí i otištěný dopis Pavla Děmidova z Petrohradu, popisující „tatarské“ památky jihoruských stepí a vyobrazující mimo jiné i figury ne nepodobné Moai z Velikonočního ostrova na jedné z mohyl (obr. 1: dole vpravo; Demidoff 1773: 224, Plate XIV).

Od 40. let 19. století začíná archeologických časopisů přibývat. Za jiné připomeňme *The Archaeological Journal* (1845), o rok mladší *The Journal of the British Archaeological Association*, welšskou *Archaeologia Cambrensis* (1846) a o 6 let později, mimochodem v téže roce jako pražské *Archeologické listy* (viz níže), také *Transactions* archeologické společnosti v irském Kilkenny. V jejich nejstarších číslech se často objevují žánrové obrázky z výkopů – šviháci ve fraku s cylindrem na hlavě na nich postávají poblíž římských keramických pecí (obr. 2: vlevo; Smith 1845: 4, 6), u vchodu do pravěké mohyly (obr. 2: nahore vpravo; Lukis 1846: 305) nebo u megalitických památek (obr. 2: dole vpravo; O'Neill 1852). V šestém čísle *Sussex archaeological collections* z roku 1853 najdeme i hezkou ukázkou počínající

Obr. 3. Ukázka jedné z prvních vědeckých ilustrací – grafický list (suchá jehla) je znehodnocen rýhou směřující od ručičky nad horním okrajem obrázku k místu, kde byl po bitvě u Hastingsu údajně zavražděn král Harold (podle Lower 1853, obr. s. 33).

vědecké ilustrace. Grafický list (suchá jehla) s místem, kde byl po bitvě u Hastingsu údajně zavražděn král Harold, je v podstatě znehodnocen rýhou, směřující od ručičky nad horním okrajem obrázku k místu činu (obr. 3; Lower 1853: 33).

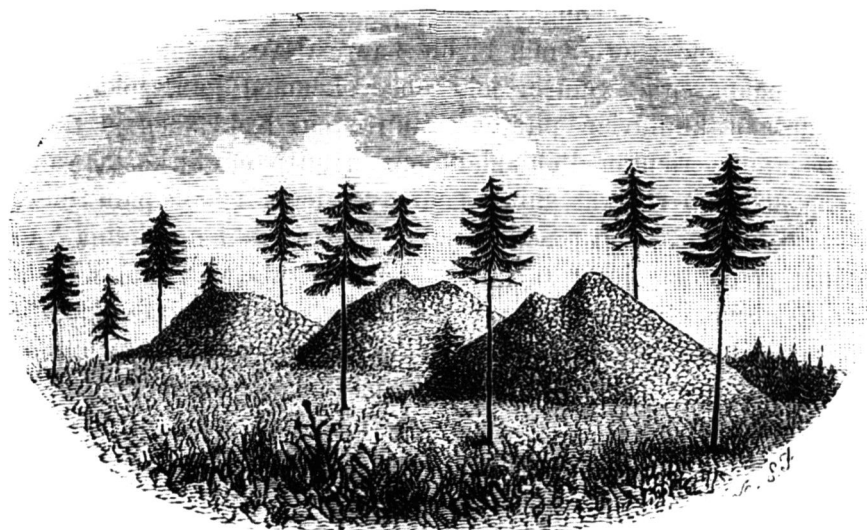
Většina zmíněných časopisů vychází dodnes, včetně nejstarší *Archaeologie*, které je tedy v letošním roce 243 let.

Také **na kontinentu** se v souvislosti se vznikem rozličných učených společností a vlastivědných spolků začínají objevovat více či méně specializované časopisy. Zejména díky řadě dochovaných megalitických památek má archeologie velmi dlouhou tradici v Dánsku. Není proto divu, že se tu archeologické časopisy objevují již na počátku 19. století – *Antiqvariske Annaler* roku 1812 či *Antiqvarisk Tidsskrift* roku 1843.

Zatímco v tiskovinách ostrovních či severských zemí lze nalézt velmi často pojednání o megalitických stavbách, byly na území bývalých římských provincií či ve Středomoří v centru zájmu převážně památky antické. Náplň většiny tehdejších evropských periodik byla však po dlouhou dobu spíše obecně historicko-vlastivědně-starozitnická. I když se archeologie objevovala přímo v jejich názvu,

Kiinteitä Muinaisjäänöksiä Loimijoen kihlakunnassa.

Suomen Tiedeseuran myöntämällä matkarahoilla
luetellut
K. Killinen.

Kuv. 1. Hütten kiukaita Wiasvuorella Harjavallassa.

Obr. 4. Ilustrace k článku o mohylách ve Finsku z druhého čísla časopisu *Aikakauskirja* z roku 1876 (podle Killinen 1877, obr. 1).

najdeme na jejich stránkách skutečně všechno možné – orientální, antické i etnografické památky, vyobrazení středověkých nástěnných maleb či hudebních nástrojů, opisy listin a občas i pravěké nálezy – prostě starožitnosti takřka ve stejném složení, v jakém se nacházejí v renesančních kabinetech kuriozit.

Je tomu tak ve francouzské *Revue Archéologique* (první číslo vyšlo roku 1844), stejně jako v *Mittheilungen der Antiquarischen Gesellschaft in Zürich* z téhož roku. Klasickým vlastivědně-starozitnickým zaměřením se vyznačuje také řada tehdejších časopisů německých. Často je vydávaly historicko-vlastivědné spolky v jednotlivých státech. I v nich zůstává archeologie v dnešním slova smyslu dlouho popelkou, přestože se archeologické články objevují zpravidla již v jejich prvních číslech. Tak je tomu u štetínských *Baltische Studien* (1836), porýnských *Bonner*

Jahrbücher (1842) nebo u *Zeitschrift des vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde* (1855). Už v jeho prvním čísle najdeme mimo jiné zprávu o nálezech ze slovanského Starého Lübecku. O pět let později nežli naše Památky (1859) vychází ve Wroclavi první číslo *Schlesiens Vorzeit im Bild und Schrift*, od roku 1877 pak vycházely mnichovské *Beiträge zur Anthropologie und Urgeschichte Bayerns* tamní společnosti pro antropologii, etnologii a pravěk. Jen pro úplnost doplníme, že roku 1876 si mohli zájemci o archeologii ve Varšavě poprvé koupit dosud také stále vycházející polské *Wiadomości Archeologiczne*. V témže roce vyšlo i první číslo časopisu finského spolku pro starožitnosti *Aikakauskirja*, rovněž s četnými popisy a vyobrazeními pravěkých památek (obr. 4; podle Killinen 1877: obr. 1) a časného data jsou též petrohradské *Compte-Rendu de la Commission Impériale Archéologique*.

Podobná situace panovala i v **mocnářství** – v postupně vznikajících ročenkách a časopisech regionálních vlastivědných spolků a posléze i centrálních institucí se pozvolna prosazují také články s archeologickou tematikou. První sešit *Carinthie* vydaly historický spolek a přírodovědné zemské muzeum v korutanském Klagenfurtu roku 1810. Od roku 1840 vychází dnešní *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereins* v Linci. Již v jeho prvním čísle se vedle balady o vévodovi Otakarovi Štýrském a studie o instinktech hmyzu objevuje také Zpráva o vykopávkách římských starožitností ve Schlögenau od řádného sbormistra u sv. Floriana, profesora obecných světových dějin a latinské filologie Josepha Gaisbergera, a to včetně barevných ilustrací. Roku 1856, tedy o dva roky později nežli naše Památky, začaly vycházet známé vídeňské *Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, ve kterých se již od počátku objevuje také řada článků o památkách českých a moravských. Nebyly vždy lichotivé. To už v prvním čísle dokládá například stať známého a také v Čechách hojně činného německého architekta B. Grubera *Charakteristik der Baudenkmale Böhmens* (Gruber 1856: 247), ve které se mimo jiné dočteme, že románský styl byl u nás „*pozdě přijat, ale z pohodlnosti děle nežli jinde zachováván, aniž byl nějak umělecky obohacen*“. Možná právě podobné texty komentoval ve svém Proslouvu na úvod 2. svazku 4. ročníku Památek v roce 1861 K. V. Zap slovy: „...*tlumočnickví památek museli jsme ale také sami do rukou vzítí, vědouce, že by se nám snadno mohli vetřítí tlumočníci cizí, kteří beze znalosti a bez lásky s vysokého stolce své moudrosti světu o našich památkách výroky vydávati vždy ochotni byli a budou, jakž toho nejeden příklad máme.*“ (Zap 1861: 1) Ostatně bezprostředně za tímto Zapovým úvodním Proslovem následuje *Obrana nejstarších dějin českých proti novějším útokům spisovatelů německých* od prof. V. V. Tomka. Teprve v roce 1871, v roce 17. narozenin našich Památek a roce úmrtí jejich dvou „otců zakladatelů“, Jana Erazima Wocela a Karla Vladislava Zapa, začínají vycházet *Mittheilungen der anthropologischen gesellschaft in Wien*, doplňované již od počátku zejména o nálezy z Moravy – v prvním čísle například z Olomouce nebo Býčí

skály. A když dospěly Památky do Kristových let, objevují se, opět v hlavním městě monarchie, *Mittheilungen der prähistorischen Kommission* císařské Akademie věd. Čtenáře jistě potěšila řada barevných příloh, ať už šlo o halštatské nádoby z mohylníku v Gemainlebar, prozkoumaného J. Szombathym, nebo o neolitickou malovanou keramiku J. Palliardiho. Již o sedm let dříve vyšla v uherské části monarchie i první *Archeologiai Értesítő*.

Vydávání odborných časopisů má i v **českých zemích** dlouhou tradici. *Časopis Národního muzea* vychází bez přerušení od roku 1827 (Sklenář 1994: 7) a v Evropě patří k nejstarším. A z muzejního prostředí také vyšla ve 40. letech 19. století myšlenka na vydávání archeologického časopisu.

V roce 1841 předložil nově zvolený jednatel muzejní společnosti František Palacký program rozšíření doposud převážně přírodovědně orientované muzejní činnosti také na pole naší národní historie. Větší pozornosti se mělo dostat i starožitnostem všeho druhu. Prvním kustodem muzejní archeologické sbírky, „*kteřáž se ovšem*“, slovy prvního čísla Památek, „*tehďáž ještě takořka teprv opatřiti měla*“ (Zap 1854b: 43), se stal známý vlastenský malíř Josef Vojtěch Hellich. V roce 1843 byl zřízen muzejní Archeologický sbor (srov. Zap 1854b; Sklenář 1968). Jeho předsedou byl na ustavující schůzi neboli „*prvním sestoupení*“ (Zap 1854b: 43), konaném 30. prosince 1843, ustanoven Jan Norbert rytíř z Neuberka a jednatelem tehdejší redaktor Časopisu Českého Muzea Jan Erazim Wocel (1803–1871). Wocel byl jednou z nejvýraznějších osobností české archeologie 19. století vůbec a vůdčím duchem sboru zůstal až téměř do své smrti (srov. Sklenář 1981).

Podle statut vypracovaných Palackým a Neuberkem bylo hlavním úkolem sboru „*důležité starožitnosti české sbíratí, zachovávatí a ve známost uvozovatí*“ (Zap 1854b: 43). Jedním z důležitých kroků při naplňování tohoto cíle se též mělo stát zřízení archeologického časopisu, jak se tehdy říkalo, spisu pokračujícího (srov. Sklenář 1971a). O jeho vydávání se začalo vážně jednat již v roce 1846. *Archeologické listy – Archäologische Blätter* měly vycházet česky a německy a přinášet texty s vyobrazeními všech památnějších českých starožitností. Německá verze prvního čísla byla vytištěna v roce 1849, nikdy se však nedostala do prodeje. Situaci velmi zkomplikovaly události roku 1848, vedoucí rovněž k přerušení činnosti komise, která jen díky Wocelovi zcela nezanikla a v roce 1851 mohla obnovit svoji činnost. „*Za předsedatele pak vyvolen výborový úd, c. k. dvorský radda, p. rytíř Sacher-Massoch*“ (Zap 1854b: 44), od roku 1848 pražský policejní direktor – otec mnohem známějšího syna Leopolda, literárně ovšem činného ve zcela jiné oblasti, nežli byla pojednání o starožitnostech. Jednatelem sboru se opět stal tehdy už c. k. mimořádný profesor archeologie na pražské univerzitě Jan Erazim Wocel. Již v červenci 1851 se znovu jednalo o vydávání Archeologických listů, jejichž první (a zároveň i poslední) číslo bylo předloženo na schůzce dne 31. ledna 1852. Najdeme v něm mimo jiné také

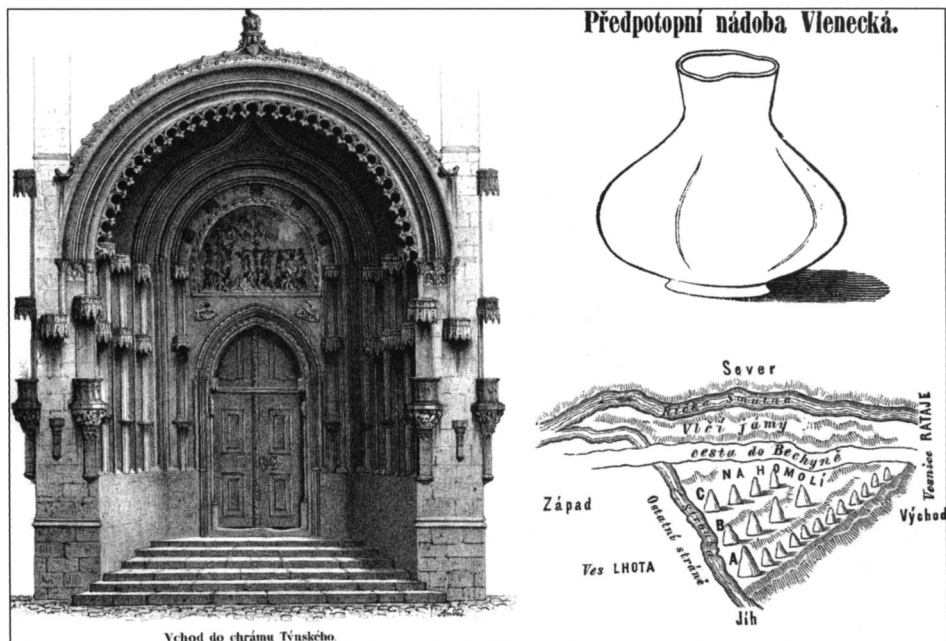
Obr. 5. Vlevo – první ilustraci (původně šlo o kolorovanou kresbu) vytvořil J. V. Hellich pro Archeologické listy, kde doprovázela článek o starobylých spinadlech (vlevo). Tutéž tabulku najdeme také u Wocelova článku o významu starobylých bronzů ve 2. ročníku Památek z roku 1857 (Wocel 1857). Vpravo – Titulní list prvního sešitu Památek archeologických a místopisných z roku 1854 s Programmem Památek z pera K. V. Zapa.

článek o starobylých spinadlech, doplněný zdařilými Hellichovými ilustracemi (obr. 5: vlevo; srov. i Wocel 1857: obr. 6 v příloze).

Dvojjazyčné Archeologické listy se však nesetkaly s kýženým ohlasem, možná pro „odpor Čechů k orgánu českoněmeckému a nezájem Němců, kteří své kulturní centrum vidí ve Vídni“ (Böhm 1954: 7). A tak snad i pod vlivem úspěchu česky psané Purkyňovy Živy¹ se na následujících sezeních komise začalo jednat o zřízení nového, tentokrát již pouze českého časopisu. Dne 13. srpna pak, slovy zápisu, „konečně ujednan způsob a forma Památek archeologických a místopisných. Články do Památek psané pan Zap ve schůzkách odboru před vytisknutím čítati se uvolii“ (Zap 1854b: 46).

V této souvislosti je jistě zajímavé, že autorem titulu **Památky archeologické a místopisné** byl dlouholetý sekretář muzea a člen archeologického sboru, první pražský archivář, spisovatel a básník Karel Jaromír Erben. První redaktor Památek K. V. Zap (srov. Sklenář 1971b), který vydržel v této funkci plných 11 let až do roku 1865, preferoval název jiný – *Archiv místopisných i archeologických znamenitostí*. Z našich významných osobností přispěla do Památek i Božena Němcová. Její články

¹ První číslo vyšlo v roce 1853.

Obr. 6. Vlevo – portál Týnského chrámu (podle: Památky archeologické 1/1854, obr. 3); vpravo nahore – předpotopní nádoba Vlenecká (podle: Památky archeologické 3/1859: 236); mohyly v Ratajích u Bechyně (podle: Památky archeologické 5/1863: 230–231).

o slovenských starožitnostech se nacházejí v sešitech z roku 1859 (PA 3/1: 22–27, 58–63). Mimochodem jeden z jejich nejznámějších portrétů pochází právě z ruky někdejšího prvního kustoda muzejní archeologické sbírky J. Hellicha.

Památky byly od počátku integrální součástí činnosti Archeologické komise a v jejich obsahu se také odráží celá šíře její činnosti. V Zápem formulovaném programu v úvodu prvního sešitu (obr. 5: vpravo) se dočteme, že, jak se tehdy říkalo, „přítomný pokračující spis“ má „dva hlavní účely: Jedno: aby všechny jednotlivě a osaměle se vyskytující, naši archeologie a topografie se týkající práce v jedno sbíral, a Druhé: aby zvýšil ve vlastech našich všímání sobě starožitných památek všeho druhu, aby usnadňoval poznávání jejich pravé ceny a aby povzbuzoval horlivost ve sbírání, odkryvání a zachovávání jejich“. A to „hledě hlavně k populární formě, aby všechny vrstvy vlasteneckého čtenářstva duševní kořist z něho vážiti mohly“ (Zap 1854a: 1). Co vše pak v Památkách najdeme, charakterizuje výstižně následující Zapovo konstatování: „Nevyhnutelný přídavek ‚Památek‘ jsou pak ilustrace, totiž výkresy jak jednotlivých stavení, tak i celých míst, podrobností v ornamentice, jednotlivých pomníků, náhrobků, oltářů, nábytků všeho druhu, listin, šperků, nádob a jiných pozůstatků z minulosti.“ (Zap 1854a: 2)

Není proto divu, že se zpočátku vlastním archeologickým nálezům na stránkách Památek příliš místa nedostalo. Jedinou „archeologickou“ ilustrací v prvním ročníku je jednoduchá pérovka bronzové svijanské labuťky (PA 1/1854: 93). A tak zatímco „vchod do chrámu Týnského“ (obr. 6: vlevo; PA 1/1854: obr. 3), „bronzový krucifix z kláštera Ostrovského“ (PA 1/1854: obr. 9) nebo „Romanský portál kostela Hrušického ... r. 1853 udeřením blesku odkrytý“ (PA 2/1854: obr. 5) jsou umělecky vyvedeny, působí „Předpotopní nádoba Vlenecká“ (obr. 6: vpravo nahoře; PA 3/1859: 236) nebo ilustrace k článku K. Hrašeho o mohylách a valech v okolí Ratajském blíž Bechyně (obr. 6: vpravo dole; PA 5/1863: 230–231) vedle nich skutečně poněkud „předpotopně“ a s Hellichovou ilustrací v Archeologických listech (obr. 5: vlevo) se nedá srovnat. Na obrazové přílohy kladla jinak redakce od počátku velký důraz, i když se to zprvu odráželo především na ilustracích k uměnovědným článkům. Jak píše Zap v roce 1861: „*Že naše umělecké přílohy posud nebyly skvostné, ba že někdy se stalo, že jsme i méně zdařilé věci přikládati museli, toho vlnu nesou obmezené prostředky našich důchodů.*“ (Zap 1861: 3)

Velké náklady na obrazové přílohy, vstřícná cenová politika vedená snahou o co nejširší přístupnost listu i ochabující zájem čtenářů přivedly Památky počátkem 60. let 19. století do velkých potíží. Mimochodem jejich náklad byl tehdy stejný jako dnes – 600 výtisků. A tak Němci, kteří, opět slovy Zapovými, „*několik takových časopisů mají, pro drahotu však nevelmi rozšířených, po všechna ta léta po našich Památkách šilhali, nechtíce tomu věřiti, žeby se takový časopis směru vědeckého u nás tak dlouho mohl udržeti*“ (Zap 1863), měli ve svých pochybách skoro pravdu, když v roce 1863 sbor Matice české oznámil, že vydávání Památek dále nemůže finančně podporovat. Nakonec se toho s finanční podporou muzejního výboru ujal přímo jeho Archeologický sbor. Finanční nákladnost i patrnou neochotu potenciálních soukromých vydavatelů ilustruje zmínka v Zapově Doslovu k 10. ročníku Památek z roku 1863: „*Slovutný Výbor Muzejní usnesl se pak, 400. zl. ročně na rytiny pro Památky obětovati, archeologický sbor zase takové oběti se odhodlal, že potřebné nákresy k těm rytinám ze své skrovné peněžité zálohy vykonati dá, tak že by soukromý nakladatel pouze tisk textu podniknouti mohl.*“ (ibid.)

Snaha o nápravu a řešení finanční situace vyústila v pokusy o částečnou změnu obsahu i formy časopisu. Opatření však nevedla ke kýženému výsledku – zvýšení zájmu čtenářů. Zapův nástupce na místě redaktora, F. J. Zoubek, podrobil čtenáře tvrdé kritice, když v roce 1871 s neskrývaným sarkasmem napsal: „*Při Památkách dvě věci podivně se sbíhají: bývají zhusta chváleny, veřejně i soukromě, ale málo kdo jich hmotně podporuje. Snad by se Památkám pomohlo tím, kdyby k nim přidávána byla ilustrovaná příloha humoristicko-satyrická. A nebyla by bez významu kulturního. Mohly by v ní býti obrázky kterak šlechta naše nic si z toho nedělá, že neví, jak se o jejich předcích v Památkách píše, kterak lid přísahá, že mezi sebou šířiti bude vědomí historické, a kterak týž lid nepřečte si ani článku v Památkách, i když*

jest sepsán o jeho rodišti, která v ústavech některých, spolcích a knihovnách mívají teprve půl léta po nanebevstoupení Páně také sesláni ducha svatého a bůh ví jakým čtením kromě politického omladinu i neomladinu vzdělávají.“ (PA 9/1871: 73) Část textu nechal dokonce tehdejší předseda Sboru Emler z již vytištěných Památek raději vyříznout (Böhm 1954: 13).

Od počátku probíhala také diskuse o obsahové náplni časopisu i formě jednotlivých sdělení. Památky představovaly poměrně dlouho dobu vlastně jedinou platformu pro řadu humanitních vědních disciplín. A jak se ve vedení redakce střídaly jednotlivé osobnosti s různými představami a prioritami, měnil se důraz tu více na stránku historickou, místopisnou, archeologickou či uměnovědnou, tu více na styl populární či vědecký. Již v doslovu k prvnímu dílu Památek v roce 1855 musel Zap obhajovat jejich obsahovou náplň před výtkami recenzenta v časopisu Obzor, který v Památkách „*hlavně články poučné z oboru samé vědy archeologické*“ (Zap 1855: 388) pohřešuje, mnohé články místopisné považuje pak za „*nudné, jmenovitě ale že stereotipní podávání nápisů na zvonech a náhrobcích často zcela obskurních osob pro málo koho nějaké zajímavosti má*“ (ibid.). O čtyři roky později se naopak „*stala zmínka, že se v Památkách podávají příliš obšírné zprávy o pohanských hrobích, které prý jsou jednotvárné a proto nezajímavé. Redaktor podotknul, že takové zprávy jemu se napořád odevzdávají. Sbor se pak na tom usnesl, aby se budoucně pouze krátké výtahy z takových zpráv v Památkách podávaly a jen popisy jež důležitosti obsahu svého vynikají v plném znění do památek se přijímaly*“ (PA 4/1860: 46). I přes dočasné výkyvy lze na stránkách Památek pozorovat po celou druhou polovinu 19. století dva dlouhodobé trendy: silící prosazování se archeologie na úkor dalších humanitně-vědních oborů, zejména místopisu, dějin umění a historie, hledajících si postupně jiné publikační platformy, a postupný příklon k vědeckému zpracování textů na úkor formy populární.

Hlavním těžištěm činnosti Archeologického sboru byly četné intervence za záchranu nejrůznějších stavebních i uměleckých památek. To se odráželo také v náplni časopisu, který uveřejňoval zprávy o jednotlivých krocích Sboru i studie o dokumentovaných stavbách. Z mnoha aktivit vzpomeňme alespoň úspěšnou iniciativu za zachování rytířského sálu píseckého hradu, jehož demolici plánovala tamní městská rada, nebo dokumentaci vrcholně středověké dlaždicové podlahy klášterního kostela v Hradišti nad Jizerou. Z pražských staveb je pak významný podíl Sboru na záchraně téměř již zbourané románské rotundy sv. Kříže, a to mimo jiné pomocí výstavy známého Langweilova modelu Prahy ve velkém sálu Staroměstské radnice na jaře roku 1862. Výtěžek, přes 500 zlatých, věnoval Sbor na rekonstrukci interiéru kaple.

Zápisy z jednání Sboru odrážejí také velký zájem na budování kontaktů se zahraničím. Intenzivní styky udržoval zejména sám Wocel s tehdy nejpokročilejšími archeology severskými. Připomeňme jeho přínos k počátkům bádání o metalurgii

bronzů (Wocel 1857)² a skutečnost, že jeho *Archäologische Parallelen* vyšly v dánském překladu v kodaňském časopisu *Antiquarisk Tidsskrift* již v roce 1854, tedy rok po jejich vydání v Praze. Vedle relativně častých návštěv dánských archeologů Ch. J. Thomsena, J. J. A. Vorsaa (mimořádně dopisujících údů Sboru), Švéda N. G. Bruzelia a dalších v Praze stojí za zmínku také podrobná recenze Památek v již zmíněném *Antiquarisk Tidsskrift*. V lednu 1858 pak „pan předseda předložil spis jeho veličenstva panujícího krále Dánského Fridricha VII. sboru zasláný pod titulem *O způsobu stavby síní tak nazvaných obrů*“ (PA 3/1858: 46), který vyšel v Památkách v českém překladu pod titulem *O stavbě obrovských hrobů* v roce 1859 (PA 3/3, 1859: 301–304).

Památky sloužily už od počátku také k cílenému budování a posilování zahraničních kontaktů. Již v prvním sešitu, v zápisu ze sezení Sboru dne 22. dubna 1854, čteme: „*Ostatní jednání týkalo se výměn cizích časopisův archeologických za naše Památky.*“ (PA 1/1854: 141) Zájem byl oboustranný – roku 1856 předseda Wocel „*na opětovnou žádost Germanského musea v Norimberce témuž Germanskému Museum exemplář Památek na výměnu za jeho spisy zaslal*“ (PA 2/1856: 47). O rok později uzavřel Sbor dohodu „*vyměňovati Památky se spisy c. k. učené společnosti Krakovské*“ (PA 3/1858: 46). Docházely také publikace dánské, rakouské či ruské a cílevědomě rozvíjená výměna se postupně stala významným zdrojem přírůstků muzejní knihovny. To je patrné i z příležitostně publikovaných seznamů partnerských institucí. V roce 1881 jich bylo 24 (PA 11/1881: 682), o deset let později 30 (PA 15/1891: 478) a v roce 1893 již 47 (PA 16/1893: 513–514) od Londýna po Petrohrad a Moskvu a od Stockholmu či Helsinek po Řím. V Berlíně, Londýně, Moskvě, Petrohradu a Vídni se již tehdy zasílaly Památky dokonce třem různým institucím. Nepřekvapí proto zjištění, že mnohdy kompletní řadu našich Památek najdeme v knihovnách řady kulturních institucí po celé Evropě.³

Zásadním zlomem ve vývoji Památek (a nutno říci, že i celé české archeologie) byl rok 1887, kdy jejich redakci na dlouhých 24 let převzal prof. Josef Ladislav Píč. I když se spíše historicko-místopisné pojetí prvních redaktorů Památek⁴ pokoušel vcelku úspěšně překonat už J. Smolík (1878–1884)⁵ a několik významných archeologických článků⁶ bylo publikováno také ve 13. ročníku redigovaném Smolíkovým nástupcem, zaměřením opět spíše historikem J. B. Miltnerem (1885–1886), završila se teprve za Píče „*cesta Památek od místopisu k archeologii*“ (Sklenář 2011: 6).

² V článku je i tabulka s řadou chemických analýz.

³ Dnes dostává knihovna Archeologického ústavu AV ČR v Praze jen výměnou za Památky publikace od 111 institucí z 25 zemí.

⁴ K. V. Zap 1854–1865, F. J. Zoubek 1864–1873, J. Kalousek 1874–1877.

⁵ Právě v jím redigovaném 11. ročníku najdeme mimo jiné i dodnes hojně citované články o dvou eponymních pohřebištích starobronzové únětické kultury – Ryzner 1880a, 1880b.

⁶ Např. od R. Weinzierla, J. Rychlého nebo J. Smolíka.

O jeho éře redaktora a jeho významu pro Památky i pro celou českou archeologii nedávno zasvěceně psal K. Sklenář (2011), a proto se omezím jen na několik postřehů. Píč byl nepochybně velmi silná osobnost. To se projevilo také v Památkách, které proměnil a vedl zcela k obrazu svému, používal je jako platformy k šíření svých názorů a polemik s oponenty a také k publikaci nepřehledného množství archeologického materiálu získaného horečnou činností členů jeho družiny (srov. Sklenář 1993). Tak tomu bylo zejména v 90. letech 19. století, kdy se zájem o poznání památek naší minulosti protnul s nutností získání sbírkových předmětů pro nově budovanou pravěkou sbírku Národního muzea (Sklenář 2011: 11). To bylo Památkám zpočátku nepochybně ku prospěchu. Objevují se v nich desítky rozsáhlých studií i krátkých zpráv, doplněných kvalitními obrazovými přílohami. Někteří příslušníci Píčovy družiny měli dokonce za to, že „*měly by ostat Památky pouze pro archeologii, a pro středověk by měl se založit nový list*“ (z listu J. Felcmana z roku 1894; Sklenář 2011: 13). Právě za Píče se v Památkách objevují i první fotografie, „*jelikož fotografování jest dnes nezbytnou pomůckou pro všechny odbory vědecké*“ (Sklenář 2011: 13), a to hned v prvním jím redigovaném 14. ročníku. Nejprve šlo o vyobrazení nálezů z pohřebiště Sovenického (PA 14/1888: 343–346, obr. 16–19), snímky z terénu se nacházejí v 15. ročníku, v sešitech z roku 1891 (Sklenář 2011: 13). Jakou proměnu tehdy pod Píčovým vedením Památka prodělaly a jak byla jejich kvalita oceňována v zahraničí, je patrné i z uznání, kterého se právě tomuto 15. svazku dostalo roku 1893 z pera významného vídeňského archeologa J. Szombathyho: „*Wenn man diesen Band überblickt, es muß man (...) gestehen, daß Sie diese Zeitschrift, welche schon früher einen bedeutenden Rang eingenommen hat, um eine mächtige Stufe gehoben und ihr einen ersten Platz unter den europäischen Zeitschriften des Faches erobert haben.*“ (Sklenář 2011: 9) V roce 1893 vznikla také při tehdejší České akademii věd a umění Archeologická komise, jejímž jednatelem se stal právě Píč, a následujícího roku se Památky staly logicky společným orgánem této nově zřízené komise a muzejního archeologického sboru.

Píčova činnost však nebyla z pohledu Památek pouze veskrze pozitivní. Památky se staly do velké míry vlastně jeho časopisem, formovaným téměř výhradně jeho osobností a jeho záměry. A protože Píč se posléze soustředil především na práci na svém celoživotním díle – *Starožitnostech země České* a v Památkách „*již mu šlo v podstatě jen o sklad materiálových informací, které hodlal využít a hodnotit jinde*“ (Sklenář 2011: 13),⁷ musela se tato jeho změna priorit, patrná výrazně od konce devadesátých let, na Památkách zákonitě negativně odrazit. A tak se dospělo „*přes vrcholné roky časopisu proměněného v souvislé zpravodajství o terénních výzkumných kampaních až po ztrátu vydobytých pozic užší archeologie v období*

⁷ Ve *Starožitnostech* ostatně byly znovu otištěny téměř všechny již dříve v Památkách publikované celostránkové litografické obrazové přílohy s archeologickým materiálem.

přesunu Píčova zájmu k postupné publikaci jeho Starožitností země České, kdy vzniklé vakuum dokázala rychle zaplnit lobby historiků umění“ (Sklenář 2011: 8).

Nečekanou Píčovou tragickou smrtí v roce 1911 tento proces jen vyvrcholil a Památky se dostaly do velké nejistoty. Po téměř čtvrt století v jedné ruce, jejichž zájem navíc v posledních letech zjevně upadal, jako by o ně nikdo neměl zájem (Böhm 1954: 27). Památky také už zdaleka nebyly jedinou oborovou publikační platformou. Články s archeologickou tematikou otiskoval *Český lid* (od roku 1891), *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze* (od roku 1893), posléze *Niederlův Věstník slovanských starožitností* nebo *Obzor prehistorický* (Sklenář 2011: 11, 13). Snaha o změnu se odrazila v titulu (z názvu zmizelo slovo místopisné) i formátu (srov. s. a. 1913). Po prvním dvojčísle, redigovaném Josefem Wolfem, se v roce 1913 opět na poměrně dlouhých 17 let ujal redakce kněz a historik umění Antonín Podlaha a do popředí se znovu dostaly dějiny umění. Radikální změna nastala, když se po Podlahově rezignaci v roce 1931 stal redaktorem Albín Stocký. Památky se rozdělily na dvě samostatné řady a vlastně i na dvě nezávislé redakce, historickou a archeologickou. Převaha dějin umění v historické řadě vysvítá již ze jmen redaktorů – Matějček, Wirth, později Květ, Blažiček či Pešina. Její poslední svazek vyšel v roce 1950. Ještě za Stockého byl také učiněn pokus o založení Nové řady Památek, ten se však naštěstí neujal – Památky byly ostatně i v té době číslovány obojím způsobem. Po Stockého předčasně smrti (1934) vedli redakci Památek postupně nebo částečně společně Josef Schránil (1936–1938), Jan Filip (1933–1948/1950, 1962–1974) a Jan Eisner (1946–1948/1950; Sklenář 1994: tab. 3–4). Opakující se finanční komplikace přetrvávaly také vydavatelskou přestávku za 2. světové války a nedlouho po jejím konci vyústily ve snaze o výrobu Památek na Slovensku. Pokus zkrachoval kvůli trvalým problémům s tiskárnou (Böhm 1954: 28). Vleklé potíže dokonce po stu letech vydávání časopisu vyvrcholily jeho dočasným zánikem v období po roce 1948 (Sklenář 2011: 11). Definitivně se je podařilo vyřešit teprve v roce 1953, kdy se Památek ujala Československá akademie věd, a to pod redakcí Jaroslava Böhma (red. 1953–1961). Nová řada podle něho ukázala, že *„Památky se neobejdou bez větších článků, které opravdu mají co říci. Tyto studie ale pro náročnost přípravy potřebují delší doby a ohrozily charakter periodika. Památky začaly vycházet jednou ročně nebo dokonce jednou za několik let, nenalézajíce jako v jiných státech podporu ani u státu, ani u obecnosti. Ztrátou periodicity ztrácel se zájem na přípravě studií, u nichž nebylo jasné, kdy vůbec vyjdou“* (Böhm 1954: 30). Böhmem prosazovaná orientace na delší studie zůstala ostatně Památkám dodnes, stejně jako zůstala v platnosti i většina jeho dalších postřehů.

V letech 1962–1974 stanul v čele Památek opět Jan Filip a po něm Josef Poulík. Právě v roce 1975, kdy je Poulík jako editor uveden poprvé, došlo – byť to zní neuvěřitelně – ke zrušení časopisu. Usnesením předsednictva tehdejší ČSAV, na cílený písemný nátlak vedoucích pracovníků jiného, dnes již zrušeného ústavu ČSAV

a s vědomím a bohužel i souhlasem tehdejšího hlavního redaktora Památek, ředitele Archeologického ústavu a dokonce místopředsedy ČSAV akademika J. Poulíka bylo rozhodnuto o zastavení vydávání časopisu počínaje rokem 1976. Památky už byly *de facto* zrušeny a jen obětavou a zarputilou snahou tehdejší výkonné redaktorky K. Motykové a díky nezištné pomoci jednoho z dalších pracovníků tehdejšího Archeologického ústavu, Bořivoje Nechvátala a jeho manželky, došlo nakonec k zásahu z jediné instance, která mohla ještě toto rozhodnutí zvrátit. Až na přímou intervenci samotného generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky Gustáva Husáka došlo k revokaci tohoto naprosto skandálního a nekompetentního rozhodnutí a Památky tak po několika hektických měsících nejistoty mohly vycházet dále.⁸

J. Poulík byl typickým editorem z titulu své funkce. Sluší se proto na tomto místě vzpomenout také výkonných redaktorů, na jejichž bedrech zejména ležela většina každodenní práce spojené s vydáváním časopisu, ať již to byl Bedřich Svoboda (1953–1969), Jiří Zeman (1970–1972) nebo Karla Motyková (1973–1990). I když se některé normalizační praktiky nevyhnuly po roce 1968 ani archeologii, je nutno uvést, že se s jejich důsledky na stránkách Památek prakticky nesetkáme. To, že „*do Památek nikdy nevstoupily povrchní ideologické formule, donedávna zcela běžné v tolika společenskovědních publikacích*“, ostatně konstatoval již v březnu roku 1990 předseda tehdejší vědecké rady Archeologického ústavu ČSAV Jan Klápště (dopis Dr. Karle Motykové, DrSc., ze dne 23. 3. 1990, Archiv redakce PA).

Po roce 1989 zasáhly převratné změny i Památky archeologické. J. Poulíka a K. Motykovou nahradil nakrátko Jiří Zeman (1991–1992) a roku 1993 se na dalších devět let ujal redakce jako 15. redaktor v pořadí Jan Fridrich (1993–2002). Již za J. Zemana⁹ došlo v roce 1992 k několika experimentům, které podle mého názoru z dlouhodobého hlediska Památkám příliš neprospěly. Navenek opustily Památky pevnou vazbu i křídový papír a začaly vycházet brožovaně. Výraznou obsahovou změnou byla zejména – možná dobře míněná, přesto však násilná, a proto nakonec neúspěšná – snaha o „internacionalizaci“ Památek prostřednictvím zveřejňování článků pouze v cizích jazycích. Naše časopisy budou totiž skutečně „*přitažlivější pouze tehdy, jestliže budou obsahovat zajímavější myšlenky a zajímavější fakta stojící za nimi*“, jak trefně konstatoval právě v textu zavádějícím a obhajujícím zmíněné změny v roce 1992 E. Neustupný (1992: 5–6), a ne tím, jakým jazykem budou zveřejňovány. Dokladem toho je mimo jiné i přijetí Památek jako 51. archeologického časopisu do databáze *Web of Science* v roce 2007, tedy dlouho po opuštění tohoto záměru výhradně cizojazyčných publikací. V hutném cizojazyčném souhrnu

⁸ Za poskytnutí informací k této události jsem zavázán osobní účastníci celé události, tehdejší výkonné redaktorky Památek K. Motykové. Ji, stejně jako B. Nechvátalovi a jeho paní patří za záchranu Památek náš velký dík.

⁹ I když nutno konstatovat, že ne přímo zásluhou jeho samého.

a dvojazyčných popiskách pod četnými obrazovými přílohami se totiž zahraniční kolegové orientují daleko snáze, nežli kdyby měli sami vyhledávat to nejpodstatnější v obsáhlých studiích.

Se jménem Zemanova nástupce J. Fridricha je potom spojeno především založení vesměs pozitivně hodnocené, dnes již dvacetisvazkové řady Supplement (1994), v níž vyšlo mnoho velmi důležitých sborníků i monografických prací.

Když na jaře roku 2002 přebíral redakci Památek autor tohoto článku, byly za dveřmi jejich 150. narozeniny. Rozhodli jsme se tehdy připravit kompletní revidovanou bibliografii časopisu. Ta je dnes přístupná on-line na www stránkách pražského Archeologického ústavu.¹⁰ Situaci ovšem záhy výrazně zkomplikovaly povodně a náš ústav se jako letitý vydavatel ocitl ze dne na den v situaci, kdy na jeho půdě nebyl k dispozici téměř jediný exemplář časopisu. Rozhodli jsme se proto v rámci jubilea pro kompletní digitalizaci řady Památek archeologických od roku 1854 až dodnes a provázání této digitalizované podoby časopisu s výše zmíněnou bibliografickou databází. Výsledný počín z let 2003–2004 je dostupný na pěti DVD.¹¹ Po téměř 160 letech čítají dnes Památky obdivuhodný korpus. Na více než 44 000 tiskových stranách se nachází přes 4 800 odborných článků a téměř 4 200 recenzí vědeckých publikací z celého světa. Podíváme-li se na posledních 60 let, kdy je vydavatelem Památek Archeologický ústav, jedná se o 886 článků a 1 420 recenzí, z toho za posledních deset let 62 článků a 136 obsáhlých recenzí na bezmála 3 300 tiskových stranách. Průměrná délka jednoho článku činila v posledním desetiletí cca 50 tiskových stran formátu A4. Vzhledem k celkovému počtu autorů (141) je také zřejmé, že začínají převládat kolektivní díla. S rostoucím podílem přírodních věd v archeologických projektech a stále větší nutností týmové práce se bude tento trend nepochybně prohlubovat.

Památky archeologické a problematika hodnocení vědy v současné České republice

Hodnotím-li uplynulé desetiletí z pohledu redaktora významného vědeckého časopisu, musím za největší negativa vedle zániku jisté finanční autonomie po zrušení účelových dotací pro časopisy ze strany AV ČR (2005) nepochybně označit obrovský nárůst byrokracie (autorské a jiné smlouvy, recenzní řízení, scientometrie atd.) a také četné negativní dopady stávajícího způsobu hodnocení vědeckých publikací, a tím vědy jako celku.

S počátkem nového tisíciletí také nás dostihl fakt scientometrie, ba co více, scientometrie v naší vlastní, české, zcela pokřivené podobě plné absurdit. Cílem

¹⁰ <http://en.arup.cas.cz/pa/cs/articles/search>

¹¹ Digitalizace a vydání ve formátu PDF se posléze dočkala i celá řada Supplement.

vědeckého bádání dnes už není posunout kupředu naše poznání nebo zdokonalit používané metody. Cílem je napsat jakýkoli text za co nejvíce „bodů“. Čím nenáročnější text je, tím lépe, protože tím více jich autor (nebo autorský kolektiv) za hodnocené období stihne. Nesmí jich však stihnout příliš mnoho, protože je třeba i v dalších letech udržet nasazené tempo. Tak se popřípadě nějaký článek schová na příští rok.

V roce 1992 napsal E. Neustupný na stránkách Památek, že „*česká archeologická komunita je příliš malá, než aby mohla udržet dva české archeologické časopisy*“ (Neustupný 1992: 5). Myšleny byly tehdy Památky archeologické a Archeologické rozhledy. Jak se ukázalo, opak je pravdou. V ČR dnes vychází bezmála dvacítka periodik věnovaných výhradně archeologii a desítky dalších univerzitních, muzejních a regionálních časopisů, sborníků či ročenek obecně humanitně a sociálněvědně, antropologicky, historicky či památkářsky zaměřených, ve kterých běžně vycházejí články s archeologickou tematikou. Dokonce osm z nich lze najít v poslední verzi (ke dni 29. 6. 2010) známého *Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik sestaveného naší Radou vlády pro výzkum, vývoj a inovace*, a ve frontě stojí další zájemci, na které se doposud nedostalo. Kdo nevydává recenzovaný časopis, není jaksi in. A tak místo aby byly mezi tzv. recenzované časopisy zařazovány opravdu jen ty nejlepší, se skutečně mezinárodními ambicemi, jsou mezi nimi už téměř všechny, které v oboru vycházejí. Důvodem tohoto publikačního boomu však zdaleka není jen nárůst počtu archeologů. Jedním z podstatných důvodů je právě nutnost přinášet svým chleboďárcům dostatek bodů. Management jejich získávání se pomalu stává jedním z nejbouřlivěji se rozvíjejících vědních oborů. Tyto časopisy jsou potom mnohdy zapleveleny články, které z odborného hlediska neměly nikdy vzniknout a jejichž faktický přínos k poznání naší minulosti je nulový. O tom, že u většiny těchto časopisů probíhá takzvané recenzní řízení jen zcela formálně, jednoduchým zaškrtnutím odpovědí na otázky v připraveném online formuláři, aby časopis recenzenty příliš neobtěžoval – a aby posléze pokud možno co nejméně obtěžoval i jednotlivé autory, přitom všichni víme. To pochopitelně ve svém důsledku výrazně poškozuje ty časopisy, které to s kvalitou příspěvků a jejich recenzováním myslí vážně a u kterých není recenzní řízení směšnou fraškou. Opravdu recenzované časopisy, které mají naši vědu reprezentovat ve světě a které by tím pádem měly otiskovat nejvýznamnější výsledky našeho bádání s největším citačním potenciálem, permanentně zápasí s nedostatkem kvalitních textů, zatímco mnohdy zásadní studie vycházejí v nedostupných regionálních sbornících, které si v zahraničí nikdy nikdo nepřečte. Je škoda, že mnozí z autorů nemají větší ambice a pár našich „bodů“ jim stačí. Pragmaticky dají přednost redakci, která je nebude obtěžovat recenzním řízením, nebude chtít, aby podle připomínek recenzentů upravovali svůj text nebo předělávali obrazové přílohy, či jejich článek dokonce zcela odmítne. Z vlastní zkušenosti vím, že řada kolegů považuje recenzní řízení stále ještě za naprosto zbytečnou a jich

nedůstojnou šikanu. Každý přeci sám nejlépe ví, o čem a jak má psát. Vůbec nepochopili, že smyslem recenzního řízení je poskytnout autorům kvalitní a bezplatnou oponenturu jejich textů, kterou by jinde těžko hledali. Nikdo z nás není dokonalý a je v našem zájmu vyvarovat se některých chyb či nepřesností, které my už ve vlastním textu nevidíme, ale čerstvé oko kvalifikovaného recenzenta je velmi snadno odhalí. Na vině ale zdaleka nejsou jen jednotliví autoři nebo redaktori příslušných časopisů. Mnozí z těch mladších se do výše uvedeného systému hodnocení vědy již odborně „narodili“ a zcela pragmaticky si jen vybírají menší zlo. Na vině jsou zejména scientometri, kteří tento systém vytvořili a uvedli do praxe. Již delší dobu se u nás hovoří o změně způsobu hodnocení vědy. Ale než (a jestli vůbec) se něco změní, necháme vyrůst vědeckou generaci, smyslem jejíž práce nebude vědecké bádání a pokrok v našem poznání, ale především získávání bodů. A to opravdu není totéž.

Dovolím si ještě drobnou poznámku k uplatňování scientometrických kategorií jako je *Impact Factor* či *Hiršův index* atp. v archeologii. Jak jsem uvedl výše, byly Památky archeologické zařazeny v roce 2007 jako 51. archeologický časopis na světě do databáze *Web of Science*. Dnes (30. 10. 2012), tedy po dalších pěti letech, najdeme v databázi *Web of Science* archeologických časopisů 87. Třicet šest přírůstků za 5 let (tedy zhruba 7 ročně) jistě není bouřlivý nárůst. Z celkového počtu jich 29 (33 %) vychází v USA a dalších 24 (28 %) v Anglii, tedy celkem 53 (61 %) v anglicky hovořících zemích. V Evropě mimo ostrovy jich najdeme 27 (31 %). Z našeho pohledu jsou však důležité zejména dva jiné konkrétní momenty.

V řadě časopisů, evidovaných ve zmíněné databázi, je pro nás z geografického¹² či tematického¹³ hlediska publikování v podstatě vyloučeno (alespoň pokud se naše archeologie nebude v těchto oblastech vědecky angažovat). V naší nepříliš globalizované vědní disciplíně jsou důležité zejména časopisy vycházející v zemích s obdobným historickým vývojem a tedy i zkoumanou problematikou a tradicí bádání, u kterých je největší pravděpodobnost, že budou potenciálně citovat články vycházející v našich časopisech. To jsou pro nás zejména sousední země, potažmo oblast širší střední Evropy, z anglofonního světa pak jen ve výjimečných případech některé jednotlivé konkrétní časopisy. Naši zemi totiž, i když se to některým kolegům zjevně nelíbí, nikdy nikam jinam nepřestěhujeme. Jenže právě z této perspektivy je pohled do databáze *Web of Science* velmi tristní. Nenajdeme v ní totiž ani jeden časopis polský, slovenský, maďarský, rakouský, švýcarský, italský, nizozemský, dánský či ruský, o ostatních zemích bývalého socialistického tábora ani

¹² Časopisy jako *Ancient Mesoamerica*, *Archaeology in Oceania*, *Iranica Antiqua*, *Palestine Exploration Quarterly*, *South African Archaeological Bulletin*, *Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins* a řada dalších.

¹³ Např. *Rock Art Research*, *Journal of Maritime Archaeology*, *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde* nebo *Juristic Papyrology*, jediný polský archeologický časopis na *Web of Science*.

nemluvě. A tak vlastně jediným geograficky blízkým tzv. impaktovaným archeologickým časopisem, ve kterém by mohli naši autoři „běžně“ zveřejňovat své práce, je momentálně *Prähistorische Zeitschrift*, vycházející díky vydavatelství Walter de Gruyter kromě Berlína také v New Yorku. I přesto je jeho *Impact Factor* jen 0,35. Z „citačního“ hlediska naráží totiž na obdobné problémy jako naše Památky, i když, a to si přiznejme, je jeho geografický i tematický záběr stále ještě daleko širší.

A zde se dostáváme ke druhému ukazateli, jehož uplatňování v archeologii považují v současné době za zcela nevhodné, a tím je tzv. *Impact Factor* (IF). Ponechám zde stranou, co to je a k čemu se v jiných vědních disciplínách více či méně úspěšně využívá. K tomu je dostatek literatury, počínaje www stránkami společnosti *Thomson Reuters*.¹⁴ Z výše uvedených 87 archeologických časopisů evidovaných dnes v databázi *Web of Science* má totiž IF pro rok 2011 pouze 15 (cca 17 %), z toho 7 vycházejících v USA, 4 v Anglii a po jednom v Austrálii, Francii, Německu (zmíněný *PZ*) a Španělsku.¹⁵ V roce 2010 jich bylo celkem 11, v roce 2007 10. Za posledních 5 let získalo IF celkem 6 archeologických časopisů, tedy zhruba 1 ročně! Nejvyšším IF se momentálně honosí *Journal of archaeological Science* (1,914), *Archaeological Prospection* (1,628) či *American Antiquity* (1,52), což je ve srovnání s velkou většinou z mnoha set časopisů lékařských, biochemických, biogenetických či zabývajících se vyspělými technologiemi směšně málo. Je jistě paradoxní, zároveň ale velmi příznačné, že z 29 amerických časopisů na *Web of Science* jich má IF pouze sedm. A v posledních letech rozhodně nemůžeme mezi vydavateli archeologických časopisů sledovat nějaký boom zájmu o přidělení tohoto markeru. Poselství je jasné – IF a v současné době ani evidence v databázi *Web of Science* nejsou v celosvětovém měřítku hodnotícími kritérii archeologických časopisů. Kdyby tomu tak bylo, byl by IF nepochybně daleko více rozšířen přinejmenším mezi časopisy vydávanými v anglofonních zemích. Tyto ukazatele by proto neměly být měřítka kvality ani v ČR. Mělo by to možná smysl ve chvíli, kdy by a) v databázi *Web of Science* existovalo větší množství časopisů, které vůbec mohou naše články potenciálně citovat a b) kdy by se tato kritéria prosadila jako hodnotící měřítko pro náš obor v širším, tedy nejspíše celosvětovém měřítku, a nejen v oblasti akčního radia naší *Rady vlády*.

I když se do budoucna asi nějakému scientometrickému systému hodnocení humanitních věd ani v celosvětovém měřítku nevyhneme, nelze do nekonečna zavírat oči nad tím, že ten stávající, zcela mechanický, výhradně kvantitativní, podle řady odborníků často nevhodně používaný, snadno účelově zneužitelný (vydavatelé i autoři či jejich seskupeními), v mnohém neobjektivní a ve své podstatě nevědecký, je stále častěji terčem kvalifikované odborné kritiky (srovnej např.: Archambault – Lariviere 2009; Vanclay 2012). Toho by si měli konečně všimnout také odpovědní

¹⁴ http://thomsonreuters.com/products_services/science/academic/impact_factor/, 30.10.2012.

¹⁵ <http://scientific.thomsonreuters.com/imgblast/JCRFullCovlist-2011.pdf>, 30.10.2012.

scientometri u nás. To samé platí také o ostatních používaných scientometrických ukazatelích, jako je tzv. Hiršův index, ale i evropské databáze ERIH (s evropsky neprůhledným způsobem zařazování jednotlivých časopisů do kategorií) nebo dokonce náš český *Web of Science – Seznam recenzovaných neimpaktovaných periodik* (podobně). Stále více se totiž ukazuje, že zejména u humanitních vědních oborů je měřítkem kvality časopisu především kvalita recenzního řízení a vlastní redakční práce.

Jsme tedy zpět u fenoménu recenzního řízení. Pro někoho je to sice jen druhá strana téže mince, obávám se však, že zde není cesty zpátky a s nějakou formou oponentury a hodnocení výsledků své práce předkládaných k publikaci se přinejmenším v renomovaných časopisech bude muset smířit každý. Osobně jsem v tom případě zcela jednoznačně zastáncem spíše kvalitního recenzního řízení prováděného kvalifikovanými kolegy, nežli mechanických a ryze formálních hodnotících kritérií ve formě citačních či jiných indexů, na jejichž vyhodnocení stačí jakýkoli úředník nebo dokonce počítač sám. Kvalitu práce a její skutečný přínos vědě v tomto případě ovšem nikdo neocení. Ostatně skutečná kvalita práce a její přínos pro tu kterou vědní disciplínu není prvořadým hodnotícím kritériem ani v současném, naprosto zvráceném systému, nepříznávajícím článkům publikovaným v „neseznamových“ periodikách vůbec žádnou hodnotu.

Paradoxem trefně ilustrujícím situaci je skutečnost, že se to týká dokonce i některých časopisů evidovaných v databázi *Web of Science*! Alespoň těch z nich, které nemají IF (a takových je na *Web of Science* mezi těmi archeologickými většina – plných 83 %) a nejsou současně evidovány v databázi ERIH.¹⁶ Vedle některých cizokrajnějších titulů se to týká i několika časopisů evropských – i za článek v nich je nula bodů. Ani Památky archeologické nemají za to, že jsou *indexed and abstracted in Arts and Humanities Citation Index (Web of Science) by Thomson Reuters*, ani bod navíc.

To vše vede ve svém důsledku k logické snaze dostat do našeho *Seznamu* každý časopis. O následné naprosté devalvaci celého systému, ve kterém figuruje více elitních časopisů nežli těch ostatních, a poškozování časopisů, které to myslí vážně, jsem se již zmínil. Vyprodukovat ročně několik set kvalitních a neformálních recenzních posudků (a to nepočítám posudky bakalářských, magisterských či doktorských prací, grantových žádostí atd.) není reálné. Čím více posudků, tím jsou zřadovány rychleji, formálněji, tím je složitější sehnat někoho, kdo je vůbec ochoten se předepsané recenze ujmout, a tím více ztrácejí recenze svůj skutečný smysl – kvalitně oponovat posuzovanou práci. To můžeme v našem prostředí reálně očekávat maximálně od 2–3 časopisů, ale ne od osmi jako nyní, nebo od možná ještě většího počtu v budoucnu. Další a další časopisy, které se do systému hlásí, tím samy dokládají, že s nějakým skutečným recenzním řízením vlastně vůbec nepočítají.

¹⁶ <https://www2.esf.org/asp/ERIH/Foreword/search.asp>; 30.10.2012.

Za dnes nastavených podmínek hodnocení je archeologie jako obor, a to ne vlastní vinou, zcela nekonkurenceschopná. Uvedu zde příklad za jiné – egyptologii. Mezi všemi časopisy evidovanými v databázi *Web of Science* najdeme dnes jediný egyptologický, *Journal of Egyptian Archaeology* – pochopitelně bez IF. Podle publikačních výstupů v impaktovaných časopisech by tedy egyptologie téměř vůbec nebyla vědou! Řada scientometrických ukazatelů se také ukazuje být zásadní a v současné době zcela neřešitelnou překážkou budování společných výzkumných týmů a širší mezioborové spolupráce zejména mezi humanitními a přírodními vědami. Jenomže bez ní se dnes archeologie neobejde a v budoucnu se bude nutnost vzájemné spolupráce ještě prohlubovat. Připomeňme si jen, jakou studnicí informací o naší minulosti i o svém individuálním životě před více než 4 000 lety se stala právě díky desítkám aplikovaných přírodovědných metod jedna jediná mrtvola – známý Ōtzi. Kde ale publikovat stále narůstající počet studií od kolektivů, v nichž nejednou převládají právě přírodovědci. V archeologických časopisech s velmi nízkým nebo většinou vůbec žádným IF? Co vlastně krom osobního zájmu systémově motivuje přírodovědce ke společnému výzkumu a společným publikacím? A nejsou spoluprací s archeology díky nesrovnatelně méně „impaktovaným“ a bodově oceňovaným výstupům vlastně neprávem znevýhodněni? Výsledek je zřejmý. Dnešní dehonestující způsob hodnocení publikačních výstupů, nekompatibilní s celosvětově uplatňovanými trendy v jednotlivých vědních disciplínách a díky svému zcela nepochopitelně nastavenému bodovému systému umožňující, aby autor dvoustránkového nekrologu v patřičně impaktovaném časopise získal i několikanásobně více „bodů“, nežli mezinárodní tým badatelů publikující výsledky svého několikaletého zásadního výzkumu v několikasetstránkové monografii, vědeckou práci a budování meziborových týmů nejen nijak nepodporuje a nemotivuje, ale vysloveně jí škodí.

Východisko z dnešní situace vidím v několika úrovních:

a) do *Seznamu* (bude-li nějaký existovat) zařadit opravdu jen ty nejlepší oborové časopisy, dodržující náročná kritéria kvalitního a neformálního recenzního řízení, mající vysoký mezinárodní citační potenciál a splňující mezinárodní bibliografická a další kritéria, která mohou být např. totožná s kritérii pro přijetí časopisu do databáze *Web of Science* – ty jsou v současné době v ČR nanejvýš dva až tři;

b) s jistým (možná i výrazným) bodovým odstupem bodově ohodnotit i články otištěné v jiných, nerecenzovaných periodikách a sbornících (zejména těch konferenčních);

c) za velmi žádoucí motivační prvek považují i bodové ohodnocení recenzních posudků na jednotlivé články;

d) netrestat kolegy přírodovědce za jejich snahu o spolupráci a zájem podílet se na společných projektech znevažováním v celosvětovém měřítku „neimpaktovaných“ vědních disciplín ve srovnání s těmi „impaktovanými“.

Ve svém projevu při oslavě 150 let Památek v roce 2002 jsem si dovilil vyjádřit naději, že nám i štedrá ruka Akademie věd umožní časopis mezinárodního formátu po obsahové i po formální stránce nejen udržet, ale také dále rozvíjet v souladu s moderními trendy vědeckých publikací nejen v tištěné, ale i v elektronické podobě. Pochopitelně jsem se mýlil. Ruka Akademie se záhy na to uzavřela. Rovněž z toho je vidět, že Památky mají za sebou nejen mnohdy bouřlivou minulost, ale prožívají v mnoha ohledech i neméně bouřlivou současnost. Za jednu ze základních povinností nejen archeologické, ale celé naší vědecké obce, především pak samotné AV ČR, považuji proto udržení kontinuity jejich vydávání. Pevně také doufám, že se v roli vedoucího redaktora Památek jednou dočkám korektního scientometrického hodnocení vědeckých publikačních výstupů i samotné vědecké práce v humanitních vědách tak, abych si nemusel připadat jako vědec druhého řádu a redaktor v archeologii sice respektovaného a prestižního časopisu, který ale „impaktovaným“ kolegům vlastně nemá mnoho co nabídnout. Nerad bych se dožil toho, že budu jednoho dne stát např. ze scientometrických důvodů před podobným problémem, před kterým stál díky nekompetentnosti jiného druhu jeden z mých předchůdců v roce 1975.

Listopad 2012

Literatura:

- Archambault, E. – Lariviere, V.: 2009 – History of the journal impact factor: Contingencies and consequences. *Scientometrics* 79: 635–649.
- Böhm, J.: 1954 – Sto let „Památek archeologických“. *Památky archeologické* 45: 1–34.
- Demidoff, P.: 1773 – XXXIII. Some Account of certain Tartarian Antiquities. In a Letter Paul Demidoff, Esquire, at Petersburg, to Mr. Peter Collinson, dated September 17, 1764. Read at the Society of Antiquaries, Feb. 5, 1767. *Archaeologia* II: 222–226.
- Gruber, B.: 1856 – Charakteristik der Baudenkmale Böhmens. *Mittheilungen der k.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 1. Jahrgang, Nr. 10–12: 189–200, 213–222, 241–248.
- Killinen, K.: 1877 – Kiinteitä Muinaisjäänkösiä Loimijoen kihlakunnassa. Suomen Tiedeseuran myöntämällä matkarahoilla luettelut. *Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja* II: 61–100.
- Lower, M. A.: 1853 – On the Battle of Hastings. Read at Battel Abbey, 23, July, 1852. *Sussex Archaeological Collections* VI: 15–40.
- Lukis, F. C.: 1846 – Sepulcral caves in the Isle of Guernsey. *The Journal of the British Archaeological Association*, January: 305–308.
- Neustupný, E.: 1992 – Nová podoba Památek archeologických. The new format of Památky archeologické. *Památky archeologické* 83: 5–6.
- O’Neill, H.: 1852 – The Rock Monuments of the County of Dublin. *Transactions of the Kilkenny Archaeological Society*, Vol. 2, Part. 1.

- Ryzner, Č.: 1880a – Řadové hroby blíž Únětic. *Památky archeologické* 11: 289–308, tab. XIII–XIV.
- Ryzner, Č.: 1880b – Řadové hroby blíž Únětic. Skupení druhé. *Památky archeologické* 11: 353–368, tab. XV–XVI.
- s. a.: 2013 – Pravidla pro „Památky archaeologické“; *Památky archeologické* 25/3: 180–181.
- Sklenář, K.: 1968 – Archeologický sbor Národního muzea. In: *150 let NM*. Praha: 91–101.
- Sklenář, K.: 1971a – Snahy o založení archeologického časopisu v Národním muzeu (1843–1854). *Časopis Národního muzea – Historické muzeum* 140: 46–53.
- Sklenář, K.: 1971b – Sto let od úmrtí Karla Vladislava Zapa. *Památky archeologické* 62: 322–323.
- Sklenář, K.: 1981 – *Jan Erazim Vocel. Zakladatel české archeologie*. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti 61. Praha.
- Sklenář, K.: 1993 – Družina profesora Piče. Národní muzeum a zlatý věk neprofesionální archeologie v Čechách. *Sborník Národního muzea řada A*, 47, 3–4: 1–50 + přílohy I–VIII.
- Sklenář, K.: 1994 – One hundred and forty years of an archaeological magazine: The problem of true tradition. *Památky archeologické* 85/2: 7–17, tab. 1–4.
- Sklenář, K.: 2011 – Josef Ladislav Pič jako redaktor Památek archeologických (K stému výročí jeho úmrtí). Josef Ladislav Pič as editor of *Památky archeologické* (On the 100th anniversary of his death). *Památky archeologické* 102: 5–20.
- Smith, C. R.: 1845 – On Roman Potters' Kilns and Pottery. Discovered, by Mr. E. T. Artist, in the County of Northampton. *The Journal of the British Archaeological Association*, April: 1–9.
- Vanclay, J. K.: 2012 – Impact Factor: outdated artefact or stepping-stone to journal certification? *Scientometrics* 92: 211–238.
- Watson, J.: 1773 – XLI. Druidical Remains in or near Parish of Halifax in Yorkshire, discovered and explained by the Rev. John Watson, M.A.F.S.A. and Rector of Stockport in Cheshire. Read at the Society of Antiquaries, Nov. 21, 1771. *Archaeologia* II: 353–363.
- Wocel, J. E.: 1857 – Význam starožitných bronzů. *Památky archeologické* 2/1857: 289–298.
- Zap, K. V.: 1854a – Programm. *Památky archeologické* 1: 1–2.
- Zap, K. V.: 1854b – Jednání a činnost archaeologického odboru Českého Museum. (Od jeho založení a obnovení až do posledních dob.) *Památky archeologické* 1: 43–46.
- Zap, K. V.: 1855 – Doslov k prvnímu dílu Památek archeologických a místopisných. *Památky archeologické* 1: 387–388.
- Zap, K. V.: 1861 – Proslov. *Památky archeologické* 4/2: 1–3.
- Zap, K. V.: 1863 – Doslov k 10. ročníku Památek. *Památky archeologické* 5: bez stránky (398).
- O stavbě obrovských hrobů. Od Jeho Velič. Bedřicha VII., krále Dánského. 1859 – *Památky archeologické* 3/3: 301–304.
-

Contact: Mgr. Michal Ernée, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01, Praha 1, e-mail: ernee@arup.cas.cz.

Příloha

Redaktoři Památek archeologických¹⁷

Karel Vladislav Zap (roč. I–V, 1854–1863)

Karel Vladislav Zap – František Jan Zoubek (roč. VI, 1864–1865)

František Jan Zoubek (roč. VII–IX, 1868–1869, 1871–1873)

Josef Kalousek (roč. X, 1874–1877)

Josef Smolík (roč. XI–XII, 1878–1884)

Jan Bohuslav Miltner (roč. XIII, 1885–1886)

Josef Ladislav Píč (roč. XIV–XXIV, 1887–1911/1912)

Antonín Podlaha (roč. XXV–XXXVI, 1913–1930)

Albín Stocký (roč. XXXVII–XXXVIII, 1931–1932)

Albín Stocký – Jan Filip (roč. XXXIX, 1933)

Josef Schráníl – Jan Filip (roč. XXXX, 1934–1935)

Jan Filip – Josef Schráníl (roč. XXXXI, 1936–1938)

Jan Filip (roč. XXXXII, 1939–1946)

Jan Eisner – Jan Filip (roč. XLIII, 1947–1948)

Jaroslav Böhm, výk. red. Bedřich Svoboda (roč. XLIV–LIII, 1953–1962)

(roč. LII, 1961, *Böhmův sborník*, red. Bedřich Svoboda)

Jan Filip, výk. red. Bedřich Svoboda (roč. LIV–LIX, 1963–1968)

Jan Filip, výk. red. Bedřich Svoboda, Jan Filip (roč. LX, 1969)

Jan Filip, výk. red. Jiří Zeman (roč. LXI–LXIII, 1970–1972)

Jan Filip, výk. red. Karla Motyková (roč. LXIV–LXV, 1973–1974)

Josef Poulík, výk. red. Karla Motyková (roč. LXVI–LXXXI, 1975–1990)

Jiří Zeman (roč. LXXXII–LXXXIII, 1991–1992)

Jan Fridrich (roč. LXXXIV–XCII, 1993–2001)

Michal Ernée (roč. XCIII–dosud, 2002–dosud)

¹⁷ Po rozdělení Památek na řadu archeologickou a uměnovědnou (od roč. XXXVII/1931) se dvěma nezávislými redakcemi jsou uváděni pouze redaktoři archeologické řady časopisu.